

Heeft wetenschap religie nodig?

Roger Trigg

Samenvatting

Moet de natuurwetenschap een gesloten systeem vormen en ervan uitgaan dat zij de gehele werkelijkheid kan bestrijken? De wetenschap berust zelf op grote vooronderstellingen; zij is verre van autonoom en haar methode valt niet samen met wat rationeel mag heten. De regelmatigheid en het geordende karakter van de fysieke wereld, en het menselijk vermogen om die wereld te begrijpen, zijn dingen waar we van uit mogen gaan. Maar het theïsme kan ze verklaren onder verwijzing naar de rationaliteit van de Schepper.

De macht van de rede

Dat de natuurwetenschap misschien *niet* genoeg aan zichzelf zou hebben, en *niet* de allerhoogste expressie van de menselijke rede zou zijn, zal veel mensen aan het begin van de eenentwintigste eeuw een bizar idee lijken. Wetenschap is immers juist de bron van kennis en de toetssteen voor wat rationeel aanvaardbaar is? De mogelijkheid dat zij nog meer rechtvaardiging zou behoeven, laat staan een rechtvaardiging van religieuze aard, wordt zonder meer van de hand gewezen. De wetenschap maakt daarom vaak een onaantastbare en zelfverzekerde indruk, en religieus geloof lijkt af te nemen naarmate wetenschappelijke kennis toeneemt. Gelovigen leunen soms op het feit dat de wetenschap iets niet verklaren kan. Dat is echter een gevaarlijke strategie. Is er iets waarvan we niet weten hoe het veroorzaakt wordt, dan betekent dat nog niet dat we God als de meest aannemelijke oorzaak moeten zien. Het probleem kan aan onze kant liggen: er kan een oorzaak zijn die wij nog niet kennen. Verdere vooruitgang van de wetenschap zou het gat in onze kennis kunnen dichten, waarmee dan weer een reden voor geloof zou wegvallen. De zogeheten 'God van de gaten' is een zeer wankele God, die zijn noodzakelijkheid zomaar verliezen kan.

De gedurige terugtocht van het geloof werd indringend verwoord in het beroemde gedicht 'Dover Beach' van Matthew Arnold, in het midden van de negentiende eeuw (in wat nu naar ons idee een gelovige samenleving was). Mijmerend over afgaand tij aan het strand sprak hij van *the sea of faith*, 'de zee van het geloof' en haar *melancholy, long, withdrawing roar*, 'droevig, lang, wegtrekkend gebulder'. Die dichtregel wordt veel geciteerd en vindt nog altijd weerklank. Men kan gemakkelijk denken dat wetenschap een van de belangrijkste factoren is waardoor de aftocht van religieus geloof zich net zo onverbiddelelijk en voorspelbaar voltrekt als die van de zee na hoog water. In de sociologische voorstelling van secularisatie klinken dezelfde ideeën door. De opvatting is dat er een wetmatige progressie zou zijn, het geloven voorbij, naar vormen van wereldbeschouwing waarbij geen religie nodig is. Het proces lijkt iets onvermijdelijks te hebben, het is alsof alle religie op weg naar de ondergang is. Onnodig te zeggen dat dit, zelfs al zou het helemaal opgaan voor de huidige situatie in West-Europa, niet de maatschappelijke realiteit is in andere delen van de wereld, waaronder ook landen, zoals de Verenigde Staten, waar de moderne wetenschap grote invloed heeft.

Laat de wetenschap ruimte voor goddelijk handelen of verwerkelijking van een goddelijk plan? Vaak wordt gedacht dat de wetenschap zelf kan zeggen hoe zij moet worden opgevat, en dat we ons niet behoeven voor te stellen dat zij zou berusten op

Over de auteur

Roger Trigg, oprichter en eerste voorzitter van de British Philosophical Association en van de British Society for the Philosophy of Religion, is emeritus hoogleraar filosofie aan de universiteit van Warwick. Trigg heeft veel gepubliceerd over de relatie van geloof en wetenschap, onder meer *Rationality and Science: Can science explain everything?* (1993), *Rationality and Religion: Does faith need reason?* (1998).

iets anders. Wetenschap zou op die manier de zuiverste expressie van de menselijke rede zijn en haar functie is het terugdringen van de krachten van blind geloof en bijgeloof. Dit is de erfenis van de achttiende-eeuwse Verlichting, die de wereld veelal beschouwde als een zelfstandig functionerende machine en de menselijke rede als de sleutel tot begrip van hoe die machine werkt. Iedere verwijzing naar God was in het beste geval overbodig en in het ergste geval een afdaling naar irrationaliteit. Voor de toenmalige Verlichting sprak de macht van de menselijke rede vaak vanzelf. Toch mag men niet er niet zomaar van uitgaan dat rede en waarheid mogelijk zijn of de wereld zoals de wetenschap die onderzoekt orde en regelmaat vertonen. Te vaak is rationaliteit beschouwd als een ultiem gegeven en soms is ze bijna vergoddelijkt; na de Franse Revolutie werden er kerken veranderd in Tempels van de Rede. Rationalisme en materialisme leken ook samen te gaan, waardoor het vaak is alsof 'rationalisme' en 'atheïsme' als inwisselbare begrippen functioneren.

Maar hoewel de wereld in mechanistische termen werd uitgelegd, konden mensen klaarblijkelijk zich kennelijk aan dat mechanisme onttrekken om het te begrijpen. Als de rede zélf een product van een causaal mechanisme was, een zeer geavanceerd stukje techniek, dan zou niets garanderen dat we hiermee tot overtuigingen komen die noodzakelijk waar zijn. We denken dan gewoon wat we denken, ongeacht of er goede gronden voor onze gedachten zijn of niet. Volgens de evolutietheorie, bijvoorbeeld, hebben we ons door natuurlijke selectie zo ontwikkeld dat bepaalde overtuigingen van nature bij ons postvatten. Sommige daarvan zijn nuttig, ze helpen ons om in leven te blijven en meer nageslacht te hebben. Soms wordt geredeneerd dat religieuze overtuigingen wellicht ook in deze categorie thuishoren. Zo'n redenering heeft echter vaak als bedoeling rationeel te verklaren waarom bepaalde overtuigingen wel onjuist maar toch wijd verbreid zijn; en deze verklaring vraagt om vertrouwen in de onafhankelijke macht van de menselijke rede.

Het geloof in een universele rationaliteit was kenmerkend voor wat nu bekendstaat als de moderniteit. Maar vervolgens heeft het 'postmodernisme' hier vraagtekens bij gezet. Hoe kun-

nen we er zeker van zijn dat alle mensen hetzelfde redeneervermogen hebben en samen kunnen uitkomen bij een waarheid die geldt voor iedereen? Het postmodernisme zegt dat we dat niet kunnen. Het legt veel nadruk op de verschillen tussen tradities en tijdperken. Wat in de ene tijd en op de ene plaats als vanzelfsprekende waarheid geldt, kan er heel anders uitzien vanuit de vooronderstellingen die een andere tijd erbij haalt. Er bestaat dus geen overkoepelende rationaliteit, geen gemeenschappelijke kern van rede waaraan alle mensen deel kunnen hebben, geen objectieve waarheid die geldig blijft van generatie op generatie. Dergelijke uitspraken (die zelf wel klinken alsof ze geacht worden objectief waar te zijn) zouden de hele basis onder de wetenschap wegslaan. Wetenschap zou niet langer te beschouwen zijn als systematische toepassing van menselijke rede, maar puur als product van vooroordelen binnen een bepaalde traditie. Zo kunnen we zeggen dat de 'westerse' wetenschap, of de 'moderne' wetenschap, ontdekkingen doet die helemaal geen ontdekkingen zijn maar louter doorwerking van historisch bepaalde vooronderstellingen.

Sommige mensen zijn er blij mee dat het postmodernisme de pretenties van de wetenschap doorprikt, want, zo denken ze, zo komt er weer bewegingsruimte voor religie. Heeft de wetenschap niet de waarheid in pacht, dan kan ze de religie niet uitrangeren omdat die niet waar zou zijn. Hier wordt echter wel een hoge prijs voor betaald. Niet alleen wordt de wetenschap ontkracht; ook religieus geloof kan geen aanspraak op waarheid maken. Als er geen reden is om wetenschap te bedrijven, dan is er ook geen reden om religieuze verplichtingen aan te gaan. Dan is 'de rede' verwoest. Het gevolg kan alleen maar zijn dat wetenschap en religie worden gezien als verschillende geloofsystemen, elk in een eigen compartiment. Ze kunnen elkaar geen kritiek en geen steun geven en geen enkel zinvol commentaar op elkaar leveren. Ze moeten elkaar met rust laten.

Deze afstandelijkheid tussen twee geloofssystemen die met elkaar overhoop zouden kunnen liggen wordt wellicht op sommige plaatsen als een goede zaak beschouwd. Veel wetenschappers willen de helft van het verhaal wel beamen, namelijk dat religie en wetenschap niets met elkaar te maken hebben. Minder gemakkelijk gaan ze akkoord met het postmoderne idee dat wetenschap geen product van de rede zou zijn en niet de waarheid in pacht heeft. De wetenschap koestert haar uitgangspunt dat wetenschappelijke uitspraken, als ze waar zijn, dan ook altijd en overal waar zijn. Ze gelden in Washington net zo goed als in Beijing. Ze gaan over natuurkundige wetten die zowel hier en nu gelden als ook aan de rand van het universum en het begin van de tijd.

Scheiding tussen religie en wetenschap

De evolutiebioloog Stephen Jay Gould koos voor het idee van wat hij noemde 'niet-overlappende terreinen'.¹ Hij bedoelde daarmee dat religie en wetenschap elk hun eigen aandachtsgebied hebben, dat ze verschillend zijn en elkaar niets te melden hebben. Anders gezegd: bij religieuze taal gaat het niet om het beschrijven van feiten zoals wetenschap dat doet. Wetenschap zegt wat er gebeurt, waarna religie antwoord mag geven op de vraag waarom. Religie en wetenschap zitten niet in hetzelfde discours. Ze kunnen elkaar niet tegenspreken, want ze hebben verschillende functies.

Dit beeld van een absolute scheiding tussen religie en wetenschap heeft zijn aantrekkelijke kanten voor mensen die willen dat religie zich nooit meer over wetenschap zal uitlaten, maar die wel de bewegingsvrijheid van religie binnen haar eigen domein willen respecteren. De wetenschap blijft op die manier gevrijwaard van dogmatische opvattingen zoals die

soms aan uitspraken van kerkelijke zijde of aan interpretaties van de Bijbel worden ontleend. De wetenschappelijke rede blijft vrij van ieder theologisch gezichtspunt en hoeft geen verwarrende confrontaties met religieus geloof aan te gaan. Religie en wetenschap kunnen elk hun eigen gang gaan. Dit past goed bij het huidige streven om niet alleen kerk en staat gescheiden te houden maar tevens te zorgen dat religie een privéaangelegenheid blijft, dit in onderscheid van de publieke rol voor de wetenschap.

Religie en wetenschap uit elkaar houden om ruzie te voorkomen is maar het halve verhaal. In postmoderne ogen kan geen van beide zich boven de ander verheffen. Zo zien echter de meeste wetenschappers het niet. Zij menen dat wetenschap nog steeds aanspraak kan maken op waarheid in een objectieve betekenis, dat zij laat zien wat altijd en voor iedereen waar is. Zij is en blijft de manier waarop de menselijke rationaliteit zich manifesteert. Religie zouden we daarom moeten zien, zelfs als ze immuun gemaakt is voor verwijten van regelrechte onwaarheid, als iets dat zich voltrekt in een gebied waar niet het soort letterlijke waarheid geldt waar de wetenschap zich op beroemt. Religie heeft het over 'waarden' in onderscheid van 'feiten'. In de religie mag het gaan over het doel en de zin die wij aan ons leven geven, maar we moeten ons niet voorstellen dat zij zich als een rivaal van de wetenschap opwerpt. Waarheid is wat we van de wetenschap te horen krijgen. Religie gaat over persoonlijke vragen. Met andere woorden, wetenschap is objectief en religie is subjectief. Wetenschap is het product van de rede, religie van een mysterieus vermogen dat 'geloof' heet. Wetenschap zegt dingen over de wereld. Via religie mogen we allemaal zelf bepalen wat belangrijk voor ons is. Wetenschap kan haar plaats in de openbaarheid behouden. Religie is een privézaak.

Weigeren om met niet-natuurlijke dingen te werken is wellicht een manier om vooruit te komen in de wetenschap, maar dit betekent niet dat die dingen niet kunnen bestaan

---

Als de wetenschap bepaalt wat waarheid is en zich niet kan bezighouden met non-fysieke gebeurtenissen, dan is een boven-natuurlijk, goddelijk ingrijpen in de fysieke wereld hiermee per definitie uitgesloten (dit overigens op een manier die ook fundamentele christelijke leerstukken over incarnatie en opstanding uitsluit). Zo leidt een weigering van de wetenschap om met religie samen te werken onvermijdelijk tot het idee dat religie niets toevoegt aan ons inzicht in het functioneren van de wereld zoals de wetenschap die onderzoekt. Wat als kennis wordt aanvaard, moet voldoen aan publieke maatstaven van waarneembaarheid en controleerbaarheid via proeven en metingen. De wetenschap wordt als scheidsrechter aangesteld voor wat als aanvaardbare kennis kan gelden, en wat waar is wordt door haar methoden bepaald. Al wat buiten bereik van de wetenschap ligt geldt als onbewijsbaar.

Het is hiervandaan maar een heel klein stapje naar de positivistische opvatting dat iets wat niet wetenschappelijk controleerbaar en verifieerbaar is, daarmee betekenisloos zou zijn. In zijn klassieke boek *Language, Truth and Logic* (1936) zei A. J. Ayer: 'alle proposities met feitelijke inhoud zijn empirische hypothesen.'² Dit werkte hij uit door te zeggen dat 'iedere empirische hypothese betrekking moet hebben op een werkelijke of een mogelijke ervaring.' Metafysische uitspraken, die de ervaring achter zich laten, betekenen strikt genomen niets, ze hebben geen inhoud. Dit 'logisch positivisme' is allang afgedankt, deels omdat het niet eens raad weet met theoretische entiteiten in de natuurkunde. Toch blijft de invloed ervan doorwerken, en dit nooit sterker dan waar een simpel onderscheid wordt gehanteerd tussen enerzijds wetenschappelijke feiten en anderzijds

---

¹ *non-overlapping magisteria*. S.J. Gould, *Rocks of Ages: Science and religion in the fullness of life* (Ballantine Books, New York 1999); NL *God en Darwin* (Contact, Amsterdam 2000).

---

² *Language, Truth and Logic* (2nd ed. Gollancz, London 1946), p. 41.

een schimmige subjectieve wereld van persoonlijke reacties daarop. De wetenschap gaat over het 'feitelijke', en de religie moet daarbuiten gehouden worden. Deze twee hebben geen invloed op elkaar, en de onuitgesproken veronderstelling is dat wetenschappelijke uitspraken rationeel gefundeerd zijn terwijl religie in het domein van het irrationele ligt.

Wetenschap is per definitie een empirische discipline en haar methode is *de* empirische methode bij uitstek. De wetenschap zou nooit vooruitgang hebben geboekt als ze er te gemakkelijk van uitgegaan was dat men een beroep op magie of op het bovennatuurlijke zou moeten doen als empirische verklaringen niet direct voorhanden zijn. Vreemde gebeurtenissen toeschrijven aan elfjes of kabouters, dat kan iedereen. De moderne wetenschap concentreert zich strikt op de fysieke wereld en verwacht fysieke verklaringen te vinden. Maar dit kan ertoe leiden dat zij de wereld als een zelfstandig, gesloten fysiek systeem beschouwt. Sinds de opkomst van de kwantummechanica wordt ingezien dat dit een versimpeling is en dat er ontologische gaten zijn op het microscopische niveau. Het is wat gemakkelijk om ervan uit te gaan dat onveroorzaakte gebeurtenissen altijd in het wilde weg zouden plaatsvinden, en nooit verklaarbaar zijn vanuit extern ingrijpen.

De wetenschappelijke methode heeft resultaat opgeleverd. Onze kennis van de fysieke wereld en haar processen wordt steeds groter. Het lijkt duidelijk dat ieder beroep op bovennatuurlijk ingrijpen 'onwetenschappelijk' is. Maar wat moeten we daaruit concluderen? Vele mensen nemen aan dat dit betekent dat het irrationeel is om over God te praten: alle ratio ligt immers binnen het domein van de wetenschap? Toch zou het evengoed zo kunnen zijn dat we hier iets te zien krijgen van de intrinsieke beperkingen van de wetenschap in de confrontatie met aspecten van de werkelijkheid die de gewone fysieke wereld te boven gaan.

Weigeren om met niet-natuurlijke dingen te werken is wellicht een manier om vooruit te komen in de wetenschap, maar dit betekent niet dat zulke dingen niet zouden kunnen bestaan of dat er bijvoorbeeld niet bij gelegenheid een goddelijke ingreep zou kunnen plaatsvinden. Geen wetenschapper moet zijn toevlucht nemen tot kabouters als verklaring, maar daar volgt niet uit dat de fysieke wereld geheel en al in haar eigen termen verklaarbaar zou zijn, zonder logische mogelijkheid van een extern handelende instantie. Denken we eenmaal dat de wetenschap alles verklaren kan, dan moet alles wat buiten haar gebied valt net zo irreëel zijn als kabouters. Met non-fysieke gebeurtenissen en entiteiten kan de wetenschap niets beginnen. Het is een paradox dat de wetenschap een product van het menselijk bewustzijn is terwijl zij met het idee van bewustzijn niet anders kan werken dan door het te herleiden tot een fysiek substraat. Hier blijkt wat de mogelijke grenzen zijn van wetenschap als manier van kennisverwerving; het is geen antwoord op de vraag wat als werkelijkheid kan gelden. Het is van cruciaal belang om de epistemologische kwestie: hoe we kennis vergaren, gescheiden te houden van de metafysische: wat er bestaat en derhalve misschien kenbaar is. We moeten nooit zonder verdere argumentatie aannemen dat iets wat de wetenschap niet kan verklaren, zuiver om die reden dus niet kan bestaan.

Heeft wetenschap God nodig?

De wetenschap ontkomt niet aan filosofische vooronderstellingen over het kader waarbinnen haar activiteiten plaatsvinden. Eén zo'n vooronderstelling is dat er een werkelijke wereld met een bepaald karakter bestaat, en dat de wetenschap geen uitvoerig systeem van verzinsels is. Maar het idee dat de wetenschap moet worden geïsoleerd van andere takken van vermeende kennis snijdt alleen hout wanneer men al tot het oordeel is gekomen dat wetenschap de enige bron van kennis is omdat er buiten haar terrein geen werkelijkheid zou zijn. De betekenis van het Latijnse woord voor kennis, *scientia*, is in het Engels versmald

tot alleen empirische kennis, wat wellicht een wijdverbreid vooroordeel weerspiegelt.

Voor veel mensen spreekt het helemaal vanzelf dat wetenschap werkt, en ze vragen zich nooit af hoe dit mogelijk is, welke aannames hiervoor nodig zijn. Maar wat geeft ons het recht om aan te nemen dat waarnemingen en proeven en het complete gebouw van empirische kennis een adequate fundering hebben? Dat een waarneming hier en een proef daar zich laten generaliseren en dan universele betekenis hebben, zou een verrassend feit moeten zijn. De wetenschap kan echter alleen vooruit komen door aan te nemen dat ieder stuk natuur representatief voor andere stukken is en zelfs voor plaatsen elders in het heelal. De zogeheten 'uniformiteit van de natuur' is voor de wetenschap niet ontdekbaar, want er zal nooit meer dan een klein deel van de fysieke wereld toegankelijk zijn. Toch nemen we aan dat fysieke wetten een groot bereik hebben en dat ze ons kunnen helpen dingen te voorspellen die nog niet gebeurd zijn. We denken via inductie altijd vanuit de ervaring bij het niet-ervarene te kunnen komen, vanuit het bekende bij het onbekende.

Wetenschap is pas mogelijk als de wereld zo geordend is dat zij een regelmatig en begrijpelijk gedrag vertoont

---

Wetenschap is, in de moderne tijd, niet in een vacuüm ontstaan. Waarom is de moderne voorkeur voor empirisch denken in de plaats gekomen van de vroegere neiging tot meer speculatief denken? In plaats van uit te puzzelen, bijvoorbeeld langs meetkundige weg, hoe de wereld moest zijn, gingen natuurwetenschappers beseffen dat ze moesten onderzoeken hoe de wereld in werkelijkheid is. Het inzicht groeide dat de fysieke wereld contingent was. God, zo meende men, had de wereld niet op een bepaalde manier hoeven te scheppen. Robert Boyle dacht bijvoorbeeld dat de natuurwetten volledig berusten op Gods wil, die door niets anders dan zichzelf beperkt werd. Hieruit volgde dat de menselijke rede gebruikt moest worden om te zien hoe de wereld feitelijk geschapen was. Maar waarom zou onze rationaliteit daartoe in staat zijn? Het is niet zonder meer aannemelijk dat ons kleine beetje ratio voor zo'n onderneming adequaat is toegerust. Het staat helemaal niet bij voorbaat vast dat de wereld op een ordelijke manier in elkaar zit, een manier die zelfs maar in principe te doorzien zou zijn.

Wetenschap is pas mogelijk als de wereld zo geordend is dat zij een regelmatig en begrijpelijk gedrag vertoont, en daarbij moet de wereld ook speciaal voor het menselijk denken begrijpelijk zijn. Geen van beide spreekt vanzelf. In de zeventiende eeuw, ten tijde van Newton en Boyle, werd gedacht dat de onderliggende patronen en de orde in de fysieke wereld aanwezig waren omdat ze door een rationele, goddelijke geest waren geschapen. God werd gezien als de bron en grondslag van alle rede. Omdat de wereld door een goddelijke geest geschapen werd, is daarin een onderliggende orde aanwezig zodat ze zich, door Gods wil, op een normale, voorspelbare en regelmatige manier gedraagt. De verwijzing naar de *logos* aan het begin van het evangelie van Johannes, waar *logos* en God aan elkaar gelijk worden gesteld, doelt op veel meer dan wat met woorden en met spreken te maken heeft. *Logos* verwijst in de Griekse wijsbegeerte zelf naar rationaliteit en naar de onderliggende begrijpelijkheid die alle dingen eigen is. Zo kunnen we spreken van 'biologie', de *logos* over het leven, en zelfs 'theologie', de *logos* over God. De inherente ratio der dingen weerspiegelt de rationaliteit van de Schepper, en maakt ook rationele reflectie en ontdekking mogelijk. We kunnen wetenschappelijk redeneren doordat de wereld een inherente rationele structuur heeft. En voor mensen is dit mogelijk, zo dacht men verder, doordat we zijn gemaakt naar het beeld van God en een klein beetje deelgenoot zijn van zijn goddelijke rationaliteit.

De vroegste aanzetten tot moderne wetenschap kwamen van de overtuiging dat het fysieke universum een intrinsieke rationaliteit bezit doordat het geschapen is door de oorsprong van alle rede. Als het universum doortrokken is van Rede, en als wij een aandeel in die rede hebben ontvangen, dan is te verwachten dat wij kunnen begrijpen, althans op een bescheiden niveau, hoe het universum werkt. De theïstische achtergrond was het antwoord op de twee belangrijke vragen. Waarom kunnen we van de regelmatigheid van fysieke processen uitgaan, los van de vraag of ze volkomen gedetermineerd zijn, en hoe kan ons bewustzijn afgestemd zijn op het begrijpen daarvan? De zinspreuk van de Cambridge Platonists, een filosofische en theologische school die veel invloed had ten tijde van de stichting van de Royal Society na de restauratie van de monarchie, was dat de rede *the candle of the Lord* is, 'een lamp des Heren'.³ Er was geen sprake van dat mensen hierdoor buiten hun schoenen gingen lopen en zichzelf gingen zien als heersers van het heelal. Onze rede is als een flakkerend kaarslicht, in vergelijking met Gods wijsheid. Niettemin is het voldoende om ons tot enige kennisverwerving in staat te stellen. Er is overvloedige kans op vergissing en op partiële kennis, maar, zo dacht men, we zijn naar het beeld van God gemaakt en kunnen via de wetenschap en via andere werkingen van de menselijke geest wel een begin van begrip krijgen. Maar volgens deze visie op rede als geworteld in God was de menselijke rede niet zonder hulp. Ze was op een algemene manier evenzeer openbaring van Gods bedoelingen als de meer specifieke openbaring zoals het christendom die leert. Het platonisme van de Cambridge Platonists wist heel goed om te gaan met een contrast tussen onzekere, wankele kennis hier en nu en volmaakte kennis in een andere wereld.⁴ Die hogere werkelijkheid wordt echter in onze fysieke wereld weerspiegeld, zodat deze wereld, met haar orde en structuur, voor haar zin en betekenis afhankelijk is van een hogere vorm van bestaan.

Het is een historisch gegeven dat de moderne wetenschap zich heeft ontwikkeld uit een voorstelling van de wereld als geordende schepping van God, met haar eigen inherente redelijkheid

---

Anders dan de denkers van de achttiende eeuw waren de zeventiende-eeuwse wegbereiders van de moderne wetenschap vervuld van zowel respect voor de rede als geloof dat het belang ervan in de verbinding met het denken van de Schepper lag. Rationaliteit mag dan niet iedere vraag kunnen beantwoorden, maar we kunnen erop bouwen zover het gaat, want het is een door God gegeven vermogen. Deze zekerheid verzet zich tegen iedere postmoderne ontkenning van de macht der rede. Ze gaat ook tegen de later komende opvatting van de Verlichting in, dat rede en ervaring een zodanige koppeling moeten aangaan dat

³ Zie C. Taliaferro en A.J. Teply (ed.), *Cambridge Platonist Spirituality* (Paulist Press, New York 2004). De zinspreuk is ontleend aan Spreuken 20:27.

⁴ *ibid.*, 3.

het bovennatuurlijke wordt uitgesloten. Materialisme en rationalisme zijn absoluut niet hetzelfde; volgens de grondleggers van de moderne wetenschap vraagt rationaliteit juist om een bovennatuurlijke context. Het geloof in God gaf hun het vertrouwen dat de fysieke wereld in al haar complexiteit en enorme uitgestrektheid begrijpelijk was. Wetenschap geeft niet maar een samenvatting van opgedane ervaring, maar wil laten zien welke ervaring we te verwachten hebben. Haar werk is zowel voorspellen als beschrijven.

Het is een historisch gegeven dat de moderne wetenschap zich heeft ontwikkeld uit een voorstelling van de wereld als geordende schepping van God, met haar eigen inherente redelijkheid. De vraag is nu of ze vol vertrouwen voort kan gaan als alle theologische vooronderstellingen overboord zijn gegooid. Waarom vertoont de wereld een zo regelmatig gedrag dat de wetenschap universele uitspraken over de aard van de fysieke werkelijkheid kan doen? Waarom zou ze een zodanige inherente redelijkheid hebben dat wij er iets van kunnen snappen? Waarom zouden zelfs de uiterst abstracte symbolen van de wetenschap, een schepping van menselijk denken, in staat blijken om te laten zien hoe de wereld in elkaar zit? Zonder beroep op God als oorsprong en grond van de rede, die de wereld op een rationele manier heeft gemaakt, lijkt er weinig uitzicht te zijn op een externe legitimatie voor de wetenschap. Maar als de wetenschap alleen op haar eigen voorwaarden aanvaard wil worden en anders niet, dan zullen veel mensen er helemaal niet aan willen. Dan wordt het alsof wetenschap niet meer is dan een zaak van cultureel vooroordeel van een bepaalde samenleving in een bepaalde tijd.

Zo wordt niet alleen onze voorstelling van rationaliteit beperkt tot datgene wat toegankelijk is voor wetenschappelijke methoden: ook valt iedere zekerheid weg dat onze rede zou zijn toegerust voor het ophelderen van de mysteries van de fysieke wereld. Wie wetenschap en religie in gescheiden compartimenten houdt, ontkent daarmee dat ze over dezelfde wereld gaan, wellicht met de implicatie dat religie helemaal niet over enige werkelijkheid gaat. Zij mist, zo wordt aangenomen, de vermogens van wetenschap om ware uitspraken te doen.

Tenzij we de (soms overmoedige) zelftaxatie van de wetenschap overnemen en ons maar geen filosofische zorgen maken over de rationale basis ervan, moeten we het feit onder ogen zien dat het geloof in God als Schepper in het verleden een stevige basis voor wetenschappelijk inzicht heeft geleverd. Een verlangen om de werken van de Schepper te begrijpen is een van de grote drijfveren voor wetenschap geweest. In de zeventiende eeuw, ten tijde van Newton en Boyle, had de wetenschap het geloof in God nodig. De achttiende eeuw raakte meer en meer overtuigd dat de wetenschap op eigen kracht kan voortbestaan. Hedendaagse kritiek op het idee van 'moderne' rationaliteit doet vermoeden dat de wetenschap zonder een legitieme basis niet zal blijven floreren.⁵

⁵ Meer over de invloed van materialisme: R. Trigg, *Philosophy Matters* (Blackwell, Oxford 2002), en over de plaats van religie in het openbare leven, vooral in relatie tot de invloed van wetenschap, in R. Trigg, *Religion in Public Life: Must faith be privatized?* (Oxford U.P. 2007).

Faraday Papers

De Faraday Papers worden gepubliceerd door het Faraday Institute for Science and Religion, St Edmund's College, Cambridge, Verenigd Koninkrijk, een non-profitorganisatie voor onderwijs en onderzoek (www.faraday-institute.org). De opinies komen voor rekening van de auteurs en geven niet noodzakelijkerwijs de opvattingen weer van het Instituut. De Faraday Papers behandelen een breed scala van onderwerpen die te maken hebben met de interacties tussen religie en wetenschap. Een actuele lijst van Faraday Papers is te vinden op www.faraday-institute.org, waar gratis exemplaren als PDF kunnen worden gedownload. De Nederlandse vertalingen zijn een initiatief van ForumC en worden ook gepubliceerd op www.gelooftenwetenschap.nl.

Publicatiedatum: april 2007 · Vertaling: maart 2014
© The Faraday Institute for Science and Religion